

I. I. Korman,
к. е. н., доцент, доцент кафедри маркетингу,
Уманський національний університет садівництва
ORCID ID: 0000-0003-1743-1213

V. A. Lementovska,
к. е. н., доцент, доцент кафедри маркетингу,
Уманський національний університет садівництва
ORCID ID: 0000-0003-4086-309X

O. V. Semenda,
к. е. н., доцент, доцент кафедри маркетингу,
Уманський національний університет садівництва
ORCID ID: 0000-0002-6690-645X

DOI: 10.32702/2306-6806.2022.4.62

МАРКЕТИНГОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ МОЛОКА ТА МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ УКРАЇНИ

I. Korman,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Marketing, Uman National University of Horticulture

V. Lementovska,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Marketing, Uman National University of Horticulture

O. Semenda,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Marketing, Uman National University of Horticulture

MARKETING RESEARCH OF THE MILK AND DAIRY PRODUCTS MARKET OF UKRAINE

Ринок молока та молочних продуктів є важливою частиною продовольчого ринку і його розвиток розглядається як умова економічної незалежності країни. Україна має всі географічні та економічні умови, необхідні для розвитку ринку молока та молочних продуктів, але цей сегмент має багато проблем, які перешкоджають його ефективному розвитку. На функціонування ринку молока та молочних продуктів впливають складові ринкового механізму: пропозиція, попит, ціна та конкурентоспроможність продукції.

Маркетингові дослідження ринку молока визначають тенденцію його розвитку: ефективність роботи молочних підприємств, які є важливою складовою національної економіки, експортний потенціал та соціально-економічний стан. Його суть полягає у взаємопов'язаному та збалансованому функціонуванні комплексу різних галузей складної цілісної системи від виробництва, переробки сирого молока та збуту молочної продукції для задоволення потреб населення. В статті аналізується стан українського молочно-го ринку, результати базуються на структурному та динамічному аналізі.

The milk and dairy products market is an important part of the food market and its development is seen as a condition for the country's economic independence. Ukraine has all the geographical and economic conditions necessary for the development of the milk and dairy products market, but this segment has many problems that hinder its effective development. The functioning of the market of milk and dairy products is influenced by the components of the market mechanism: supply, demand, price and competitiveness of products.

Marketing research of the milk market determines the trend of its development: the efficiency of dairy enterprises, which are an important component of the national economy, to some extent determines the level, export potential and socio-economic status of milk and dairy products. Its essence is the interconnected and balanced functioning of a complex of different branches of a complex integrated system from the processing of raw milk to the sale of dairy products to meet the needs of the population in milk and dairy products. The article analyzes the state of the Ukrainian dairy market, the results are based on structural and dynamic analysis.

The Ukrainian dairy industry is highly competitive with both domestic companies and global dairy brands, there is a wide range of traditional and new products with broad development prospects. The dairy market is of great social importance, as it replaces other sources of animal protein (meat and meat products) for some low-income groups, but is less prone to import competition.

For the successful development of the dairy industry in Ukraine, there is a lack of adequate and stable state support, which should take appropriate measures and formulate policies aimed at overcoming the crisis in livestock and its development, as well as support for milk processors.

The main competitive advantage of our companies is the optimal ratio of price and quality of products, which allows us to sell products in demanding EU markets and be interesting for producers in this market due to the low price of products.

Ключові слова: ринок, молокопродукти, споживач, конкуренція, комерція, маркетинг.
Key words: market, dairy products, consumer, competition, commerce, marketing.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Однією із складових агропромислового комплексу є молочний підкомплекс, до складу якого входить група сільськогосподарських і промислових підприємств, орієнтованих на виробництво, переробку та реалізацію молочної продукції. Молочна промисловість — соціально-орієнтована галузь, продукція якої має забезпечувати українських споживачів якісними та поживними продуктами харчування, що разом із продукцією інших переробних галузей агропромислового комплексу є основою забезпечення продовольчої безпеки.

Підприємства працюють на ринках із раніше нетиповими характеристиками: ринкові умови нестабільні, попит на товари та послуги сильно коливається, умови часто змінюються, а нові попити змінюють визначені пріоритети. Ці процеси безпосередньо впливають на здатність приймати ефективні рішення щодо ефективного розвитку підприємств в сучасних умовах та ускладнюють процес планування та прогнозування.

У разі виникнення ринкових труднощів посилюється конкуренція за споживачів, ускладнюється процес налагодження системи збуту продукції, тому оптимальний результат конкуренції все більше залежить від ефективної організації підприємницької діяльності підприємств. У сучасних ринкових умовах, однією з ключових складових управління бізнесом, що займається виробничо-комерційною діяльністю, основною метою є отримання прибутку, а тому, постійний пошук і застосування різноманітних методів збереження позицій на ринку та збільшення обсягів продажів.

Враховуючи той факт, що ринок молочної продукції є динамічним, це вимагає більш глибокого вивчення факторів, що формують асортимент продукції; кон'юнктурні коливання, що впливають на завантаження виробничих потужностей молокопереробних заводів; наявність виробників молочної сировини, переробників та торговельних закладів на ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням ринку молока й молочної продукції вітчизняні науковці приділяють багато уваги. Сучасний стан, проблеми та тенденції молокопереробної галузі України досліджуються у роботах науковців: О.А. Козак [1—3], В.А. Мамчук [4], І.С. Гурська, М.М. Лук'янова [5], І.В. Федуллова [6], М.В. Місюк, М.В. Заходим [7], О.А. Петриченко [8], В.В. Россоха [9], О.А. Мошковська [10], О.В. Кругляк [11], Д.К. Семенда [12], О. Міняйло, В. Міняйло, Я. Лінецька [13], М.М. Ігнатенко, Н.П. Новак [14] та багатьох інших.

Проте швидкі зміни в розвитку галузі, зумовлюють необхідність маркетингового дослідження для оцінювання її потенційних можливостей.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою є проведення маркетингового дослідження українського ринку молока та молочної продукції та формування загальних рекомендацій щодо вдосконалення діяльності на основі структурного та динамічного аналізу ринку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сучасний економічний розвиток України визначає молочну галузь як одну з пріоритетних складових національної продовольчої безпеки. За підсумками 2020 року Україна посідає 22 місце у світі за виробництвом молока [15]. На молочну галузь припадає близько 11% загального обсягу продажів харчової промисловості України. Молоко є основним продуктом харчування та важливою частиною здорового харчування, молочні продукти є одними з основних товарів у покупному кошику споживачів, вартість їх придбання становить близько 18% вартості харчування населення України [16].

На ринку молока й молочної продукції України працює досить велика кількість підприємств, зокрема більша частина загального обсягу виробництва концентрується на складах десяти великих компаній. Серед лідерів молокопереробної галузі є не лише українські виробники, а й транснаціональні корпорації, які мають виробництво в Україні. Решту ринку розподіляють між собою дрібні компанії та одиничні молокопереробні заводи [17].

Економічна криза, швидко мінлива кон'юнктура цін на енергоносії, інфляційні процеси, низька платіжна дисципліна ускладнюють економічне становище підприємств.

Загальні обсяги виробництва молока в Україні, зафіксовані Держстатом у 2021 році, становлять 8,7 мільйонів тонн — натомість ще у 2019 році вони перевищували 10 мільйонів тонн (табл. 1).

Згідно з офіційною статистикою, загальне виробництво молока в Україні в 2021 році скоротилося майже на 6% — до 8,719 млн тонн, і ця динаміка була зменшена за рахунок домогосподарств. Господарствами населення було вироблено 5,968 млн тонн молока, що на 8,2% менше, ніж у 2020 році. При цьому кількість підприємств залишалася стабільною — 2,75 млн тонн, а це лише на 0,4% менше, ніж у 2020 році.

Таблиця 1. Виробництво молока в Україні, тис. т

Роки	Всі категорії господарств	у тому числі	
		підприємства	домогосподарства
2015	10615	2669	7946
2016	10387	2711	7676
2017	10281	2766	7515
2018	10064	2759	7309
2019	9663	2729	6935
2020	9264	2761	6502
2021	8719	2750	5969

Джерело: [16].

Очікується, що у 2022 році виробництво молока впаде нижче 8 млн тонн, адже виробництво молока в домогосподарствах продовжуватиме стрімко знижуватися, особливо, як того вимагає наказ Мінагрополітики від 12.03.2019р. № 118 "Про затвердження вимог до безпечності та якості молока та молочних продуктів". Водночас викликає сумнів, чи зменшення виробництва молока у населення хоча б частково компенсується відповідним збільшенням виробництва молока на підприємствах, щоб останнє досягло своєї мети. Для останніх досягнення позначки у 3 млн тонн було б досить значним прогресом. За офіційними даними, вже майже третина обсягів виробництва молока в Україні в 2021 році забезпечувалася підприємствами, коли у 2015 році це було лише 25%.

Загалом більшість усіх видів молока виробляється в Полтавській (691,8 тис. тонн), Вінницькій (684,9 тис. тонн) та Хмельницькій (643,8 тис. тонн) областях. Лідерами промислового виробництва молока є: Полтавська область (391,4 тис. тонн), Черкаська область (296,4 тис. тонн) та Харківська (245,8 тис. тонн) область. Найбільше молока, виробленого домогосподарствами, виробляється у Хмельницькій (460,6 тис. тонн), Вінницькій (459,3 тис. тонн) та Львівській (396,1 тис. тонн) областях.

Нині співвідношення виробництва між галузями становить 31,5% (від бізнесу) і 68,5% (від населення). При

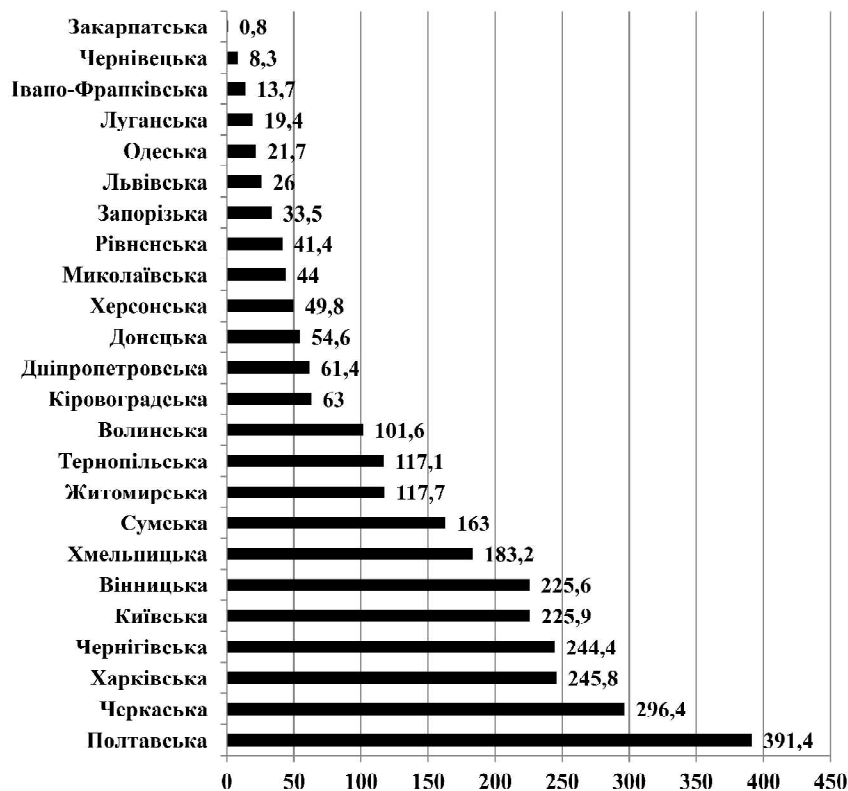

Рис. 1. Рейтинг областей за обсягом виробництва промислового молока у 2021р., тис. т

Джерело: [16].

цьому слід розуміти, що основним джерелом доходу молочного бізнесу є сільськогосподарські підприємства — трохи більше 80% переробляється [18].

Крім того, у 2022 році частка молока від населення продовжить знижуватися через зростання вимог до якості та безпеки молока, що надходить на промислову переробку. Відтак, на ринку формуються стійкі передумови до поглиблення дефіциту молока придатного для промислової харчової переробки.

Асортимент молочних продуктів досить широкий. У таблиці 2 показано виробництво за основними категоріями, але є продукти, які містять молоко в різних пропорціях або є прямими конкурентами молочних продуктів — морозиво, спреди, сирні продукти, аналоги згущеного молока тощо. Вміст молока в цих продуктах неможливо оцінити і з часом буде коливатися навіть для одного і того ж продукту від одного виробника, не кажучи вже про постійно змінюваний склад усіх продуктів, що виробляються в країні. Навіть у тих продуктах, які вважаються молочними і враховуються за групою молока, вміст молока не є постійною величиною. Тому не можна з високою впевненістю вказати справжню норму використання сирого молока в деяких молочних продуктах, хоча, звичайно, є усереднені базові коефіцієнти. Тому для виробництва одного кг масла в середньому потрібно близько 20 кг молока, твердого сиру — 10 кг, сухого незжиреного молока — 11 кг, сухого незбираного молока — 8 кг, йогурту — 1,1 кг, сметани — 5 кг [19]. При цьому, необхідно мати на увазі, що з одного й того ж обсягу молока може бути вироблено одночасно декілька продуктів, як наприклад, вершки після сепарації молока можуть піти на масло, незжирене молоко, яке залишилось — на сухий порошок.

При зміні характеристик виробництва молочної продукції в Україні у 2021 році порівняно з 2020 роком слід відзначити наступне: відбулося зростання по трьох видах молочних продуктів: сухе незбиране молоко (+10%), рідка сироватка (+8,7%), кисломолочний сир (+7,4%). Крім того, у 2021 році збільшиться виробництво казеїну (+11%). Майже не змінилися обсяги виробництва: ароматизований йогурт (+1%), кисломолочна продукція вцілому (-2,8%). Значно скоротилося виробництво інших видів молочної продукції: молока жирністю 1-6% (упаковка до 2 л) — на 6,7%; плавленого сиру — 8,4%; молока згущеного та вершків — 10,4%; інших сирів — 14,2%; вершкове масло — 17%; сухе незжирене молоко — 17,7%; сироватка в твердому вигляді — понад 20%. Виробництво молокопродуктів в 2021 році скоротилося на 7,5% порівняно з 2020 роком. У 2020 році обсяги виробництва залишалися незмінними проти 2019 року. Ринок сиру демонструє іншу тенденцію: виробництво свіжого сиру продовжує зростати в 2021 році (+7,4%), виробництво інших (ферментованих) сирів продовжує знижуватися в 2021 році (-14,2% до рівня 2020 року, 70 тис. тонн); у 2021 році виробництво плавленого сиру дещо зменшилося порівняно з 2020 роком, повернувшись до рівня 2018 року.

Значне падіння виробництва у 2021 році характерне для: сироватки у твердих формах — обсяги виробництва зменшилися більш як на 20%; СЗМ — на 18%; масла вершкового — на понад 17%, причому спадна тенденція продовжилася; згущеному молоку та вершках підсолоджених — на більш як 10%. Певне зростання обсягів виробництва зафіксоване у 2021 році по: сухому незбираному молоку — більш як на 10%; сироватці у рідких формах — майже

на 9%. Обсяги виробництва казеїну та казеїнатів у 2021 році зросли проти рівня 2020 року більш як на 11%. При цьому вони залишаються суттєво меншими рівня 2017—2018 років, коли обсяг їх виробництва сягав 7,4 тис. тонн на рік.

Виробництво молокозмісних продуктів в Україні (табл. 3), як і виробництво молокопродуктів, в останні роки знижується: обсяги виробництва спредів зменшилися із 35,4 тис. тонн у 2019 році до 14,9 тис. тонн у 2021 році, причому лише за 2021 рік обсяги знизилися на 15,3%; суттєво знизився обсяг виробництва молокозмісних продуктів (з добавками) з вмістом молочних жирів більш як 1,5% масової частки — із 43,3% у 2019 році до 38,2% у 2021 році. В 2021 році продовжилось зниження обсягів виробництва молокозмісних продуктів (з добавками) із вмістом молочних жирів менш як 1,5% масової частки — із 74,1 тис. тонн у 2019 році до 70 тис. тонн у 2021 році.

Споживання молока в Україні коливається з року в рік під впливом багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів, але, в першу чергу, воно залежить від добробуту споживачів (табл. 4). Динаміка споживання молочних продуктів напряму корелюється з рівнями економічного зростання, що підтверджувалось спадами кризових років. Відповідно, цей зв'язок також дозволяє будувати передбачення майбутнього попиту, орієнтуючись на більш видимі прогнози розвитку економіки країни.

Закупівельні ціни на молоко переробних підприємств залежать від ряду факторів: якості молока, ситуації на ринку в певному регіоні тощо. Молоко від домогосподарств, переважно низької якості, коштує дешевше, ніж від сільськогосподарських виробників. Підвищення цін на молоко у 2020—2021 роках не покрити зміну курсу гривні, а відповідні ціни в доларах США знизилися. Спроби підвищити вартість молочної продукції призвели до падіння продажів, що завадило переробникам забезпечити виробникам молока адекватні ціни. І ті, і інші за останні роки пережили важкі часи. Ситуація ускладнюється втратою ринків збуту, що суттєво вплинуло на баланс попиту та пропозиції на внутрішньому ринку. Ціни на готову молочну продукцію пов'язані зі світовим ринком і тому відрізняються

Таблиця 2. Виробництво основних видів молокопродуктів у 2017–2021 рр., тис. т

Найменування продукції	2017	2018	2019	2020	2021	2021 у% до	
						2017	2020
<i>Молоко та вершки незгущені</i>							
Молоко жирністю 1-6% (не більше 2л)	478	497	474	491,3	458,4	95,9	93,3
Вершки незгущені жирністю 6-21% (до 2 л)	9,5	9,7	10,5	18,6	13,0	136,8	69,9
Вершки незгущені жирністю від 21% (більше 2 л)	47,9	48,6	51,3	45,8	38,9	81,1	85,0
<i>Сир</i>							
Сир свіжий неферментований	68,2	72,6	64,1	79,4	85,3	125,1	107,4
Сир інший (неплавлений)	94,3	97,0	86,1	81,7	70,1	74,3	85,8
в.т.ч.: сир твердий	86,7	88,8	79,0	76,4			
сир м'який	4,1	3,1	4,1	5,8			
сир розсільний	3,5	5,1	3,0	3,0			
Сир плавлений (крім тертого або порошкового)	27,1	28,6	29,5	30,7	28,1	103,7	91,6
<i>Кисломолочна продукція</i>							
Молоко і вершки коагульовані, йогурт, кефір, сметана та інші ферментовані продукти	272,2	274,5	279,9	30,5	299,9	110,2	97,2
в.т.ч.: йогурт неароматизований	10,6	12,3	12,3	12,4			
кефір	130,6	131,7	132,4	145,2			
ряжанка	27,1	26,9	31,4	33,5			
сметана	95,3	95,5	94,6	103,1			
продукти для дитячого харчування	4,6	4,6	4,4	4,0			
інші кисломолочні продукти	4,0	3,6	4,7	8,2			
Йогурт рідкий ароматизований	116,3	125,9	135,8	138,6	140,1	120,7	101,1
Маслянка	20,1	13,0	12,7	11,0			
<i>Інші види молокопродуктів</i>							
Молоко сухе знежирена, жирністю до 1,5% (понад 2,5кг)	47,6	38,1	34,5	35,7	294	61,7	82,3
Молоко сухе незбиране, жирністю більше 1,5% (понад 2,5 кг)	1,8	12,9	17,8	10,9	12,0	101,6	110,1
Масло вершкове жирністю не більше 85%	108	105	91,6	85,6	71,0	65,7	82,9
Молоко та вершки згущені підсолонжені	47,6	38,1	34,5	36,5	32,7	68,7	89,6
Сироватка різна у твердих формах	61,3	69,6	59,6	58,6	469	76,6	80
Сироватка різна у рідкій формі	185,3	6,4	95,0	44,4	48,3	26,1	108,7
Казеїн та казеїнати	7,2	7,4	5,5	5,6	6,2	86,5	111,1
Продукти, що складаються з натуральних складових молока	8,6	7,6	12,8	5,5			

Джерело: [16].

ся між собою та вартістю сирого молока. Якщо простежити взаємозв'язок між цінами на деякі продукти та цінами на сировину (молоко), то можна констатувати складну ситуацію для виробників (табл. 5).

У 2021 році на ринку молокопродуктів цінова ситуація характеризується наступним: найбільше у 2021 році зросли ціни виробників на СЗМ — майже на 22% та на сир твердий — на 20%; менше — на сметану та кефір (на 13,5%) і молоко (на 10,3%); ціни на молокопродукти у 2021 році зростали нижчими темпами, ніж на молоко-сировину: якщо ціна молоко-сировини за 2021 рік зрос-

Таблиця 3. Виробництво молокозмісних продуктів у 2017–2021 рр., тис. т

Найменування продукції	2017	2018	2019	2020	2021	2021 у% до	
						2017	2020
<i>Спреди</i>							
Спреди та суміші жирів, з мас.% заг. жиру 50-85%, у т.ч. мол. жиру в жир. фазі понад 25%	24,8	35,4					
Спреди з мас.% заг. жиру 50-85% та суміші жирів з мас.% заг. жиру від 99% (у т.ч. мол. жиру в жир. фазі понад 25%)			30,5	17,6	14,9		84,7
<i>Інші молокозмісні продукти (сирні тощо)</i>							
Продукти молокозмісні, всього	142,2	134,4					
у т.ч. продукти молокозмісні сирні кисломолочні	14,7	15,5					
продукти молокозмісні сирні інші	8,3	70,4					
продукти згущені молокозмісні	38,7	38,1					
Продукти молокозмісні (з добавками) з вмістом мол. жирів понад 1,5 мас. %			43,3	41,5	38,2		92,0
Продукти молокозмісні, одержані заміщенням компонентів молока рослинними жирами			4,5				
Продукти молокозмісні з добавками з вмістом молочних жирів менше 1,5 мас. %			74,1	71,0	70,0		98,6

Джерело: [16].

Таблиця 4. Споживання молокопродуктів на душу населення, кг

Найменування продукції	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Молоко	112,34	109,89	112,90	114,90	114,11
Вершкове масло	1,84	1,72	1,82	1,90	1,68
Сир	4,23	4,47	4,66	5,08	5,27
Сухе знежирене молоко	0,38	0,54	0,36	0,48	0,51
Незбиране сухе молоко	0,16	0,20	0,20	0,18	0,18

Джерело: [20].

ла більш ніж на 17%, то індекс цін виробників молокопродуктів становив лише 12,3%; ціни на молокопродукти у II півріччі 2021 року також зростали нижчими темпами, ніж на молоко-сировину: якщо ціна молоко-сировини у II півріччі 2021 року зросла на 12,7%, то індекс цін виробників молокопродуктів становить менше 8%. Така диспропорція є наслідком стримування цін на молокопродукти з боку торгових мереж — виробники молокопродуктів не можуть ухвалити самостійне рішення щодо зростання ціни (його слід погодити з мережами).

У умовах значної конкуренції за сировину переробники протягом певного періоду підвищували рівень цін на молочну сировину, що негативно вплинуло на економічну ситуацію молокопереробки.

У 2021 році продовжилося погіршення показників зовнішньої торгівлі молочною продукцією груп 0401-0406 УКТ ЗЕД (табл. 6) [21].

Якщо описувати в натуральному вираженні показники зовнішньої торгівлі молочними продуктами для групи 0401-0406 УКТ ЗЕД, то слід зазначити, що експорт у 2021 році продовжує знижуватися порівняно з 2020 роком, при цьому збільшився лише експорт сиру — до 6,9 тис. тонн (на 0,5 тис. тонн), але це було менше, ніж у 2019 році (7,2 тис. тонн). Імпорт молочних продуктів продовжував зростати: порівняно з 2020 роком імпорт вершкового масла дещо зменшився до 9,1 тис. тонн (0,9 тис. тонн), але це все одно майже втричі більше, ніж у 2019 році (3,4 тис. тонн). Негативне сальдо спостерігається по групі 0406 — сири (-48,3 тис. тонн), а також по групі 0404 — кисломолочні продукти (-8,5 тис. тонн). Очевидно, що найближчим часом буде негативне сальдо і по групі 0401 — молоко та вершки не згущені, і по групі 0405 — масло. Значне позитивне сальдо у 2021 році спостерігалось по групах 0402 — молоко та згущені вершки і 0404 — сироватка, але у 2021 році воно значно скоротилося.

У 2021 році імпорт молочних продуктів становив 372,8 млн доларів США, що на 25% більше, ніж у 2020 році. Це сталося через збільшення обсягів імпорту і зростання ціни на молочні продукти у 2021 році. При цьому у вартісному вираженні збільшився обсяг імпорту всіх товарних позицій, у тому числі вершкове масло, обсяг імпорту якого зменшився. Обсяг експорту у вартісному вираженні, через зростання цін, залишився майже незмінним у 2021 році — 178 млн доларів США (у 2020 році — 172 млн доларів США), що становить менше 48% від обсягу імпорту (у 2020 році — 58%).

Сальдо експорту та імпорту молочної продукції впадо з — 125 млн доларів США у 2020 році до — 195 млн доларів США у 2021 році. При цьому в 2019 році воно було позитивним і становило 75 млн доларів США, а в 2018 році — більше 170 млн доларів США. Баланс між експортом та імпортом (у вартісному вираженні) у 2021 році погіршився за всіма групами молочних продуктів. Для групи 0406 — сири від'ємне сальдо в 2021 році досягнуто — 234 млн доларів США (у 2020 році було — 186 млн доларів, а в 2019 році — 82 млн доларів). Позитивне сальдо зберігається лише в групах: 0402 — молоко та згущені вершки (36,2 млн доларів); 0404 — сироватка (10,5 млн доларів); незначна перевага також спостерігається по групі 0405 — масло (6,8 млн доларів).

У 2021 році за всіма групами молочних продуктів зафіксовано зниження обсягів експорту в натуральному вираженні, за винятком групи 0406 — сири, де обсяги експорту зросли на 8% (з 6,4 до 6,9 тис. тонн). т). Обсяги експорту вершкового масла (0405) та кисломолочної продукції (0403) майже не змінилися. Для груп 0401, 0402, 0404 падіння експорту в 2021 році було на 17–20%.

У 2021 році обсяги імпорту молочної продукції в Україну продовжували зростати (табл. 6) для всього УКТ ЗЕД групи 04 — крім підгрупи 0405 — масло. Завезено понад 55,2 тис. тонн сиру (0406), що на 17% більше, ніж у 2020 році, молока та вершків незгущених (0401) і кисломолочних продуктів (0403) більше 14 тис. тонн, 9,6 тис. тонн — сироватки.

Найвищі темпи зростання обсягів імпорту у 2021 році характерні для сироватки (0404) — у 1,9 раза більше, ніж у 2020 році, та для кисломолочної продукції (0403) — у 1,4 раза.

Молочні продукти групи 0401 — молоко та вершки не згущені, імпортовані в натуральному виразі у 2021 році

Таблиця 5. Середні ціни виробництва окремих видів молокопродуктів 2020–2021 рр., грн/кг

Найменування продукції	2020 р.					2021 р.				
	січень	травень	липень	вересень	грудень	січень	травень	липень	вересень	грудень
Молоко рідке оброблене	16,73	16,91	16,98	17,31	17,90	18,33	19,17	19,66	19,84	20,22
Молоко та вершки сухі, знежирені	63,35	56,49	54,34	57,78	63,89	65,22	69,58	70,0	72,84	79,48
масло вершкове жирністю не більше 85%	124,89	124,26	123,37	126,11	133,19	126,72	133,83	134,59	139,65	145,64
Кефір	19,26	19,26	19,21	19,45	20,21	20,42	21,34	21,65	22,38	23,13
Сметана	51,19	51,75	51,75	52,59	54,53	51,78	53,40	54,24	56,17	58,08
Сир твердий	11,70	120,61	119,57	121,06	124,40	127,90	133,59	133,98	141,26	153,31

Джерело: [16].

Таблиця 6. Експорт-імпорт молокопродукції у натуральному виразі за 2019-2021 рр., тис. т

Найменування продукції	Експорт			Імпорт		
	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Молоко і вершки не згущені	25,2	18,6	14,9	3,6	13,0	14,4
Молоко і вершки згущені	35,8	27,4	22,4	2,6	6,1	7,8
Кисломолочна продукція	6,1	5,7	5,5	6,2	9,9	14,0
Молочна сироватка	24,1	26,9	22,2	3,2	5,1	9,6
Масло вершкове	18,3	11,2	10,9	3,4	10,0	9,1
Сири	7,2	6,4	6,9	23,7	46,8	55,2

більше ніж у 10 разів порівняно з 2019 роком, вершкове масло (0405) — у 8,3 разів, сироватка (0404) — у 4,6 разів; сир — у 4 разів. В Україні у другій половині 2021 року виникла ситуація, коли представникам переробки молочної продукції довелося працювати з дорогою сировиною. Найдешевше молоко з домогосподарств брати до уваги не варто, оскільки, його частка в загальному обсязі закупівлі переробниками вже впала нижче 20% і робота з таким молоком пов'язана з додатковими ризиками та може призвести до додаткових витрат.

Переробники молока зіштовхнулись з низкою проблем. Внаслідок роботи з дорогою сировиною фінансова спроможність молочних підприємств вичерпалася наприкінці року. У контексті нової ціни на енергоносії з 1 січня 2022 року молокопереробні підприємства більше не можуть підтримувати існуючий рівень цін на сире молоко. Оскільки молочна галузь фактично не отримує державної допомоги, порівняно з європейським рівнем, колишня гордість вітчизняної харчової промисловості нині на межі виживання. Тому керівництво молокопереробних заводів наразі стоїть перед вибором: або призупинити діяльність бізнесу, щоб не збільшувати збитки від кожної закупленої тонни молока, або спробувати домовитися про прийнятний рівень ціни для сирого молока з урахуванням купівельної спроможності українців та ціни на імпортовану молочну продукцію.

Підвищення цін на молочну продукцію, для забезпечення бажаної рентабельності переробки, більше не прийнятне, тому що в даному випадку торговим мережам буде вигідніше працювати з імпортованою молочною продукцією.

З огляду на обставини, перспективи розвитку молочної галузі в Україні виглядають досить невтішними, особливо на фоні тієї уваги з боку держав, які імпортують молочну продукцію в Україну (Польща, Німеччина тощо). Наприклад, уряд Польщі вирішив знизити ставку ПДВ на продукти харчування до 0%. Ставка застосовуватиметься до продуктів, на які раніше вже діяла знижена ставка у розмірі 5%. В Україні ж всі товари та послуги оподатковуються єдиною ставкою ПДВ в розмірі 20%.

За останні півтора року молокопереробка фактично виступила донором молочної тваринництва, вкладаючи частину власного прибутку в закупівельну ціну молока, що було необхідно для забезпечення розвитку — в частині технічного вдосконалення потужності переробки та підвищення ефективності.

Враховуючи нинішній дефіцит молочної сировини на внутрішньому ринку, донедавна переробні підприємства в гонитві за необхідними ресурсами були готові платити за неефективність молочної скотарства високими цінами. Зрештою, це відбивається на ціні молочної продукції на полицях супермаркетів — за все оплачують вітчизняні споживачі з власних доходів. Останніми роками все більше підприємств переорієнтуються на високоякісне сире молоко, що, природно, здорожує їхню продукцію, така вимога є умовою безпечності і є перспективною.

Відкриття вітчизняного молочної ринку, відповідно до умов угоди про співпрацю з ЄС, одразу окреслює існуючі проблеми ефективності української молочної галузі. Споживачі виграли від відкриття ринку, тоді як інші учасники ринку молочних продуктів зазнали невдачі, як і очікувалося. З 1 січня 2022 відбулось зниження ставок ввізного мита на окремі види молокопродуктів, що робить імпортовану молокопродукцію більш доступною за ціною.

Призупинення діяльності окремих підприємств з переробки молока автоматично перемістило б баланс ринку сирого молока зі стану дефіциту. Це одразу вплине на рівень закупівельних цін на молочну сировину та на життєздатність окремих суб'єктів в галузі молочної тваринництва.

Сире молоко не є кінцевим продуктом і потребує промислової переробки. У 2021 році ціни на молокопродукцію будуть рости набагато повільніше, ніж на сире молоко. Це є свідченням того, що зростання цін на молочну продукцію вже не можливе, вони сягнули стелі з огляду на їх європейський рівень. Виходом із цієї ситуації є впровадження державних заходів фінансового регулювання в рамках документа стратегічного планування — Державної програми розвитку молочної галузі.

Насамперед, це передбачає державну фінансову підтримку розвитку молочної галузі, спрямовану на зниження собівартості молочної сировини в Україні, у тому числі й за рахунок підвищення продуктивності молочного тваринництва та здійснення інших заходів щодо зниження собівартості виробництва продукції.

ВИСНОВОК

Молочні продукти є поширеною частиною харчової промисловості, як у сфері громадського харчування, так і як кінцеві продукти — молоко, йогурт, сир. Тенденції в українській молочної галузі свідчать, що проблеми існують на всіх етапах молочної ланцюга, від виробника до споживача. Складна економічна ситуація в країні дається взнаки як для виробників так і для споживачів. Українські споживачі мають доступ до молочної продукції, але фінансово обмежені. Значне скорочення доходів домогосподарств призвело до зменшення споживання молока та молочних продуктів або заміни його молокозмісними продуктами.

В Україні бракує державної підтримки для успішного розвитку української молочної галузі і для цього необхідно вжити відповідних заходів та розробити політику спрямовану на подолання кризових явищ. Основною конкурентною перевагою бізнесу є оптимальне співвідношення ціни та якості товару, що дозволяє продавати свій продукт і формувати споживче задоволення і лояльність до вітчизняної продукції.

Література:

1. Козак О.А. Розвиток молочної галузі в контексті забезпечення продовольчої безпеки України. Економіка АПК. 2018. № 2. С. 14—22.
2. Козак О.А. Оцінка ролі та значення молокопродуктового підкомплексу для вирішення продовольчого забезпечення та національної економіки. Економіка АПК. 2020. № 11. С. 39—51. URL: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202011039>
3. Козак О.А., Грищенко О.Ю. Оцінювання регіональної конкурентоспроможності виробництва молока в Україні. Економіка АПК. 2020. № 4. С. 34—42. URL: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202004034>
4. Мамчур В.А. Інституційно-економічний механізм розвитку ринку молока і молокопродуктів. Економіка АПК. 2017. № 4. С. 41—49.
5. Гурська І.С., Лук'янова М.М. Функціонування вітчизняного ринку молока та молочних продуктів. Інноваційна економіка. 2019. № 3—4. С. 30—39.
6. Федулова І.В. Ринок молочної продукції України: можливості та загрози. Товари і ринки. 2018. № 1. С. 15—28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tovary_2018_1_4.
7. Місюк М.В., Заходим М.В. Розвиток ринку молока в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни. Економіка АПК. 2021. № 1. С. 34—43. URL: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202101034>
8. Петриченко О.А. Аналіз тенденцій розвитку галузі молочної скотарства в ланці молокопродуктового ланцюга. Економіка АПК. 2018. № 5. С. 33—40.
9. Россоха В.В., Петриченко О.А. Виробництво і розподіл молока за обсягами та якісними і ціновими характеристиками. Економіка АПК. 2018. № 7. С. 27—36.
10. Мошковська О.А. Аналіз сучасного стану молокопереробного підкомплексу України, проблеми його розвитку та шляхів їх вирішення. Агросвіт. 2019. № 18. С. 16—23.

11. Кругляк О.В. Формування високопродуктивних молочних стад як чинник підвищення ефективності виробництва молока. *Економіка АПК*. 2018. № 3. С. 24—31.

12. Семенда Д.К., Семенда О.В. Державна підтримка у відновленні галузі молочного скотарства. *Молодий вчений*. 2018. № 3. С. 377—380.

13. Міняйло О., Міняйло В., Лінецька Я. Молокопродуктовий підкомплекс України: тенденції розвитку. *Товари і ринки*, 2018. № 4. С. 20—35.

14. Ігнатенко М.М., Новак Н.П. Стратегічні напрями розвитку підприємств молочного скотарства та підвищення якості молока на засадах соціальної відповідальності. *Економіка та держава*. 2020. № 7. С. 61—65.

15. IFCN Dairy. URL: <https://ifcndairy.org/>

16. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>

17. Разумова Г.В., Оскома О.В., Гаража В.І. Формування попиту на ринку молочної продукції України. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 63—67. URL: [10.32702/2306-6806.2022.2.63](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.2.63)

18. Новини галузі. Асоціація виробників молока. URL: <http://avm-ua.org/uk>

19. Бурка А., Гонтар В., Кишук О.,... Ярмач А. Практичний довідник експортера молочної продукції. URL: https://investincherkasyregion.gov.ua/sites/default/files/dovidnyky_dlya_eksporteriv_molochnoyi.pdf

20. За даними молочної економічної консалтингової фірми Clal. URL: https://www.clal.it/en/index.php?section=tabs_consumi_procapite

21. Показники зовнішньої торгівлі молокопродуктами у 2021 році. URL: <https://uadai.ru.com/pokaznyky&zovnishnoyi&torgivli&molo&koproductamy&u&2021&roczi/>

References:

1. Kozak, O.A. (2018), "Development of the dairy industry in the context of ensuring food security of Ukraine", *Ekonomika APK*, vol.2, pp.14—22.

2. Kozak, O.A. (2020), "Assessment of the role and significance of the dairy subcomplex for solution of food supply and the national economy", *Ekonomika APK*, [Online], vol.11, pp. 39—51, available at: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202011039> (Accessed 23 April 2022).

3. Kozak, O. A. and Hryshchenko, O. Yu. (2020), "Assessment of regional competitiveness of milk production in Ukraine", *Ekonomika APK*, [Online], vol.4, pp.34-42, available at: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202004034> (Accessed 23 April 2022).

4. Mamchur, V.A. (2017), "Institutional and economic mechanism of milk and dairy products development", *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 41—49.

5. Hurs'ka, I.S. and Luk'ianova M.M. (2019), "Functioning of the domestic market of milk and dairy products", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 3—4, pp. 30—39.

6. Fedulova, I. (2018), "Dairy products market in Ukraine: opportunities and threats", *Tovary i rynky*, [Online], vol. 1, pp. 15—28, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tovary_2018_1_4 (Accessed 23 April 2022).

7. Missyuk, N.V. and Zakhodym M.V (2021), "Development of the Milk Market in the Context of Providing Food Security of the country", *Economy APK*, [Online], vol. 1, pp. 34—43, available at: doi: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202101034> (Accessed 23 April 2022).

8. Petrychenko, O.A. (2018), "Analysis of trends in the dairy industry in the dairy chain", *Ekonomika APK*, vol.5, pp. 33—40.

9. Rossokha, V.V. and Petrychenko O.A. (2018), "Production and distribution of milk by volume and quality and price characteristics", *Ekonomika APK*, vol. 7, pp. 27—36.

10. Moshkovs'ka, O.A. (2019), "Analysis of the current state of the milk processing subcomplex of Ukraine, problems of its development and ways to solve them", *Ahrosvit*, vol. 18, pp. 16—23.

11. Kruhliak, O.V. (2018), "Formation of highly productive dairy herds as a factor in improving the efficiency of milk production", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp.24—31.

12. Semenda, D.K. and Semenda, O.V. (2018), "State support in the recovery of the dairy industry", *Molodyj vchenyj*, vol. 3, pp. 377—380.

13. Miniajlo, O., Miniajlo, V. and Linets'ka, Ya. (2018), "Dairy subcomplex of Ukraine: development trends", *Tovary i rynky*, vol. 4, pp. 20—35.

14. Ihnatenko, M.M. and Novak, N.P. (2020), "Strategic directions of development of dairy enterprises and improvement of milk quality on the basis of social responsibility", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 7, pp. 61—65.

15. IFCN Dairy (2021), available at: <https://ifcndairy.org/> (Accessed 23 April 2022).

16. Official site of the State Statistics Service of Ukraine (2021), available at: <http://ukrstat.gov.ua> (Accessed 23 April 2022).

17. Razumova, H., Oskoma, O. and Harazha, V. (2022), "Formation of the demand in the market of dairy products of Ukraine", *Ekonomika ta derzhava*, [Online], vol. 2, pp. 63—67, available at: DOI: [10.32702/2306-6806.-2022.2.63](https://doi.org/10.32702/2306-6806.-2022.2.63) (Accessed 23 April 2022)

18. Asotsiatsiia vyrobnykiv moloka (2022), "Industry news", available at: <http://avm-ua.org/uk> (Accessed 23 April 2022).

19. Burka, A., Hontar, V., Kyschuk, O. and Yarmak A. (2016), "Practical guide for dairy exporters", available at: URL:https://investincherkasyregion.gov.ua/sites/default/files/dovidnyky_dlya_eksporteriv_molochnoyi.pdf (Accessed 23 April 2022).

20. Clal (2022), "According to the dairy economic consulting firm Clal", available at: https://www.clal.it/en/index.php?section=tabs_consumi_procapite (Accessed 23 April 2022).

21. Union of dairy enterprises of Ukraine (2021), "Indicators of foreign trade in dairy products in 2021", available at: <https://uadairy.com/pokaznyky&zovnishnoyi&torgivli&molo&koproductamy&u&2021&roczi/> (Accessed 23 April 2022).

Стаття надійшла до редакції 23.04.2022 р.

www.economy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73